

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT
2019

”Folkbibliotekets demokratiska uppdrag”
En idéanalytisk studie av kommunala biblioteksplaner

ROSE-MARIE HERBERTSSON

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© **Rose-Marie Herbertsson**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats

– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: "Folkbibliotekets demokratiska uppdrag" – En idéanalytisk studie av fyra kommunala biblioteksplaner

Engelsk titel: "Democratic Mission of the Public Library" - An idea-analytical study of four municipal library plans

Författare: Rose-Marie Herbertsson

Färdigställt: 2019

Abstract: The fact that the public libraries have a democratic mission is considered to be of course. How is it expressed in municipal library plans that are political documents at municipal level? With this essay, the ambition is to find out how ideas about the public libraries democracy mission are expressed and how they relate to theories of democracy.

Nyckelord: Folkbibliotek, demokrati, demokratiuppdrag, biblioteksplan, idé

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Problemformulering.....	5
1.3 Syfte och frågeställningar	6
1.4 Avgränsningar.....	6
2. Tidigare forskning och litteraturgenomgång	7
2.1 Folkbiblioteket och demokratiuppdraget	7
2.2 Demokrati	9
2.3 Biblioteksplaner	10
2.4 Disposition	11
3. Teori	12
3.1 Robert Dahls fem kriterier för demokrati	13
3.1.1 Politisk jämlikhet.....	13
3.1.2 Effektiv delaktighet	13
3.1.3 Upplyst kunnande.....	13
3.1.4 Kontroll av dagordningen.....	13
3.1.5 Inklusion.....	14
4. Metod och material	15
4.1 Metod – Idéanalys.....	15
4.2 Empiriskt material.....	15
5. Analys.....	17
5.1 Politisk jämlikhet	17
5.2 Effektiv delaktighet.....	18
5.3 Upplyst kunnande	20
5.4 Kontroll av dagordningen	21
5.5 Inklusion	22
5.6 Konklusion.....	23
6. Diskussion och slutsatser.....	25
6.1 Folkbibliotekets demokratiska uppdrag	25
6.2 Demokratins innebörd.....	27
Käll- och litteraturförteckning	31

1. Inledning

Demokratin ligger mig varmt om hjärtat och jag har under utbildningens gång flera gånger stött på uppfattningen att biblioteken är viktiga för demokratin och dess utveckling. Ämnet som sådant faller under kulturpolitiken eftersom jag intresserar mig för folkbiblioteket i ett politiskt sammanhang. På de kurser i bibliotek och samhälle som jag gått under utbildningen till bibliotekarie har jag fått lära mig hur kulturpolitiken och övrig politik präglade folkbibliotekens utveckling och roll i och för samhället. Min uppsats kommer därför att handla om hur idéerna om folkbibliotekets roll för demokratin kan se ut genom att studera hur det demokratiska uppdraget kommer till uttryck på politiskt lokal nivå.

1.1 Bakgrund

Anders Frenander, en av redaktörerna till antologin *Styra eller stödja: Svensk Folkbibliotekspolitik under 100 år* (2012) och docent i idé- och lärdomshistoria och föreståndare vid Centrum för Kulturpolitisk forskning vid Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan vid Göteborgs universitet och Högskolan i Borås, diskuterar i sitt kapitel ”Statens förhållande till folkbiblioteken 1912-2012” synen på folkbibliotekens demokratiska uppdrag. Han inleder kapitlet med att beskriva Sveriges strävan att bli ett demokratiskt land och berättar att Sverige var sist i Norden med att genomföra demokratireformen allmän rösträtt 1921. Frenander menar att svensk folkbibliotekspolitik i efterhand har uppfattats som starkt demokratiskt inriktad och att staten hade vitala intressen av att folkbiblioteken fungerade väl eftersom det var en angelägenhet för demokratin. På 1990-talet underströks bibliotekens viktiga roll för demokratin då debatten gick hög om avgiftsfrihet på biblioteken då privatekonomin inte skulle styra möjligheten till bildning. Man ville ha en bibliotekslag och Unesco:s folkbiblioteksmanifest med tal om medborgarnas frihet, välbefinnande och personliga utveckling förstärkte detta. (Frenander & Lindberg, 2012)

UNESCO:s folkbiblioteksmanifest

I Unescos tredje version av folkbiblioteksmanifestet från 1994 står det att läsa att de mänskliga värdena frihet, välfärd, samhälls- och personlig utveckling bara kan förverkligas genom välinformerade medborgare som har möjlighet att använda sina demokratiska rättigheter. För att demokratin ska kunna utvecklas krävs det att de medborgare som ska vara med och utveckla demokratin har fullgod utbildning, har fri- och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information. Grundförutsättning för att detta ska bli verklighet är folkbiblioteken i sin roll som lokalt kunskapscentrum. Det står att läsa att Unesco har tilltro till folkbiblioteken och dess förmåga att främja utbildning, kultur och information och vara en viktig drivkraft för fred och andlig utveckling. Därför uppmanas stat, landsting och kommuner av Unesco att stödja och aktivt medverka i folkbibliotekens utveckling. (Svenska unescorådet, 2000)

Bibliotekslagen

I bibliotekslagen (2013:801) står det i andra paragrafen vad biblioteken kan göra för demokratin:

”Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning,

upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamheten ska finnas tillgänglig för alla” (SFS 2013:801, 2§).

På statlig politisk nivå som styr biblioteken genom lagen är budskapet tydligt att biblioteken är viktiga för det demokratiska samhället och dess utveckling.

1.2 Problemformulering

I USA, ett land som anses vara en av de moderna staternas äldsta demokratier, har landets nuvarande president Donald Trump gett sig på det fria ordet och den fria pressen. Kungliga bibliotekets rapport *Den femte statsmakten. Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering* (2017) inleder med att beskriva den amerikanska demokratin och dess fyra statsmakter som ska balansera varandra och hur landets president startat krig mot statsmakten den fria pressen då han inte gillar deras granskningar. Har man den retorik som Trump har så är demokratin hotad eftersom åsiktsfrihet och yttrandefrihet är grundbultar i ett demokratiskt samhälle. En annan makt som enligt rapporten kan hjälpa till i kampen för demokratin överlevnad är biblioteken. I rapporten går det att läsa att plakat vid protesterna i Washington hade budskap som ”*Alternativa fakta? Kolla med biblioteket!*” och ”*Falska nyheter? Tala med en bibliotekarie!*” (Kungliga biblioteket, 2017, s. 12). Rapporten beskriver också statsmakterna i Sverige och utropar biblioteken till att vara den femte statsmakten och demokratin stöttepelare.

Det är alltså vedertaget att idén finns att folkbiblioteken och andra biblioteksformer har ett demokratiskt uppdrag och att de ska garantera det demokratiska samhällets bevarande.

Robert Ulvede och Tobias Willstedt, studenter vid högskolan i Borås, skriver i sin uppsats *Demokratin och folkbiblioteket, folkbiblioteket och demokratin. Hur demokrati, offentlighet och information omnämns i kulturpolitiska dokument från 1990-talet* (2006) att om det finns forskare, utredare och grupper som anser att folkbiblioteket har en demokratisk uppgift måste man ta reda på om demokratin lyfts fram i politiska dokument och vad demokrati är. (Ulvede & Willstedt, 2006)

I magisteruppsatsen *Folkbibliotekens demokratiuppdrag. Hur ser de biblioteksanställda på det demokratiska uppdraget?* (2012) konstaterar Jenny Åström, student på BHS, att respondenterna anser det vara självklart att folkbiblioteket har ett demokratiuppdrag men att vad som menas med demokrati inte är lika självklart. Som förslag till vidare forskning önskar hon se en undersökning om hur demokratiuppdraget kommer till uttryck i kommunala biblioteksplaner. (Åström, 2012)

Av denna anledning är det därför intressant att ta reda på hur uppdraget för demokratin kommer till uttryck i politiskt styrande dokument, eftersom det är tänkt att de ska ligga till grund för folkbibliotekets verksamhet. Dock är det ingen som med säkerhet kan veta om de används men ändå är de tänkta att utveckla verksamheten på biblioteken. Då styrande dokument på högre nivå än den explicit kommunala redan har varit ämne för en studie och en önskan finns om att undersöka politiska dokument på kommunal nivå väljer jag att studera kommunala biblioteksplaner och endast fördjupa mig i avsnitten som berör de kommunala biblioteken i allmänna ordalag och folkbiblioteket i synnerhet.

Min uppsats ser jag som ännu en studie av bibliotek och samhälle med fördjupning i folkbibliotek och demokrati inom biblioteks- och informationsvetenskapen.

1.3 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte är att undersöka vilka idéer som kommer till uttryck när det gäller folkbibliotekets demokratiska uppdrag i kommunala biblioteksplaner och med hjälp av min valda teori ta reda på innebörden av det demokratiska uppdraget.

Frågeställning:

Vilka idéer om folkbibliotekets demokratiska uppdrag för ett demokratiskt samhälle kommer till uttryck i kommunala biblioteksplaner?

Hur kan man se på dessa idéer utifrån en teori om demokratins innebörd?

1.4 Avgränsningar

Jag har valt ut fyra politiska dokument på lokal nivå vilka jag analyserar med hjälp av vald teori om demokratins innebörd för att finna hur idéer om folkbibliotekets demokratiska uppdrag kommer till uttryck i biblioteksplanerna.

Jag är enbart intresserad av vad som kommer till uttryck i texterna jag valt att undersöka. Jag är inte intresserad av att jämföra kommunerna utan är endast ute efter det politiska resonemanget kring vad folkbibliotek gör och kan göra för demokratin i biblioteksplanerna. Trots det namnger jag varje kommun vars biblioteksplan jag valt att studera i undersökningen. Det anser jag mig kunna göra eftersom det är offentliga handlingar jag befattar mig med.

Alla kommuner i Sverige är skyldiga att upprätta en biblioteksplan. De ska finnas att nå på Kungliga bibliotekets hemsida. Jag gjorde ett slumpmässigt urval ur den listan.

Förslag på vidare forskning och att en studie redan gjorts på nationell nivå avgjorde min avgränsning av det valda området folkbibliotek och demokrati inom biblioteks- och informationsvetenskapen.

2. Tidigare forskning och litteraturgenomgång

Under denna rubrik redogör jag dels för tidigare forskning och dels för litteratur som jag anser vara relevant för min uppsats. De redovisade författarna berör frågor som på olika sätt belyser vad begreppet demokrati kan stå för, vad folkbibliotekets demokratiuppdrag kan innebära och vad biblioteksplaner är och bör vara.

2.1 Folkbiblioteket och demokratiuppdraget

Den tidigare nämnda Jenny Åström ville i sin undersökning ta reda på hur bibliotekspersonal ser på folkbibliotekets demokratiuppdrag och skriver i sin uppsats om bibliotekspersonalens svårigheter att definiera vad demokrati är och vad det demokratiska uppdraget som folkbiblioteken och de själva har innebär i praktiken. Flera av respondenterna vittnade om att demokratiuppdraget inte finns ertecknat utan är mer av en tradition. Det hon kunde urskilja under intervjuerna var sju områden som hennes respondenter såg som demokratiuppdragets innehåll. Områdena hon fann var tillgänglighet, mångfald, barn och ungdom, jämlikhet, folkbildning, gratisprincipen och kulturhistoria. (Åström, 2012)

Ett exempel på tillgänglighet innebär tillgång till information och kunskap och som exempel på mångfald fann hon allsidighet och neutralitet och att det ska finns något för alla och att man inte tar pari för någon inriktning. Området barn och ungdom utmärks av att respondenterna anser att för demokratins skull måste man börja med barnen, skola in dem i demokratin. Jämlikhet har Åström fått fram handlar om att utjämna skillnader mellan människor och att bemöta alla på samma sätt. När det kommer till folkbildning skriver hon att respondenterna tar upp att det handlar om att överbygga den digitala klyftan och att inspirera besökarna och att ge vägledning. (Åström, 2012)

Åström fann att området gratisprincipen ses av respondenterna som en viktig del i demokratiuppdraget och att hon fick intrycket att gratisprincipen var lika självklar som tanken att det finns ett demokratiuppdrag. Kulturhistoria nämndes mindre än vad som var väntat. Men några respondenter nämnde ingående varför detta område är en del av demokratiuppdraget. De nämnde bland annat att bevara historien, se på saker i olika tidsperspektiv och att alla ska ha tillgång till det kollektiva minnet. Hon ställde frågan hur långt bibliotekens demokratiska uppdrag sträcker sig och fann att respondenterna hade svårt att svara men att de flesta svarade att uppdraget gäller den egna kommunen. (Åström, 2012)

Åström kom i sin analys fram till att trots att demokratiuppdraget inte är tydligt uttalat i styrdokumentet bär bibliotekspersonalen traditionen som ett svar på demokratins framväxt. Folkbildningsidealet och vad det demokratiska uppdraget är praktiskt i verksamheten beror nog på, anser hon, hur man definierar demokrati och demokratiuppdraget. Därför är hennes känsla att de demokratiska värden man vill värna inte riktigt är samma sak som demokratiska värden i fråga om statskick utan innebär värdena mänskliga rättigheter, jämlikhet, yttrandefrihet och mångfald. (Åström, 2012)

Hon anser att det som kommit fram i intervjuerna har stora likheter med de kulturpolitiska målen och att det går att utläsa att även om demokratiuppdraget inte är tydligt och konkret nedskrivet uppfattar bibliotekspersonalen att uppdraget innehåller bibliotekens övergripande mål. Hon fann att alla intervjuade anser att folkbiblioteken har ett demokratiuppdrag. (Åström, 2012)

Tidigare nämnda Robert Ulvede och Tobias Willstedt har i sin uppsats gjort en dokumentanalys om folkbibliotek och demokrati genom att studera hur demokrati, offentlighet och information omnämns i kulturpolitiska dokument från 1990-talet. De fann att begreppet demokrati aldrig riktigt definierades och att det är upp till läsaren att ha en förståelse om begreppet. I Unescos folkbiblioteksmanifest från 1994 till exempel talas det om vikten av välinformerade medborgare med möjlighet att utöva sina demokratiska rättigheter. Kulturpolitikens inriktning nämner inte anser de demokrati utan istället hur viktigt det är med tillgänglighet och att biblioteken är neutrala i ideologiskt, politiskt och religiöst hänseende. (Ulvede & Willstedt, 2006)

I boken *Bibliotek – mötesplats i tid och rum. En bok om demokrati* (2000) skriver Göran Greider, journalist, författare och debattör, i kapitlet ”Biblioteket, demokratin och kulturen” att folkbibliotekens huvudansvar är att få demokratin att fungera och det genom att tillhandahålla skönlitteratur. Läsandet anser han är bra för den demokratiska kulturen men också att det ska vara ett ställe dit man kan gå för att ta reda på allt viktigt som sker i politiken både på lokal nivå och på riksnivå. (SAB:s demokratigrupp, 2000)

Liknande tankar hittar man mer än 30 år bakåt i tiden. I boken *Behövs biblioteket för demokratin? Fem inlägg om kommunal information* (1978) diskuterar författarna Christina Rogestam, riksdagsledamot och ordförande i byråkratiutredningen, Birgitta Pahlén, informationssekreterare i Lidingö, Sven Hallonsten, bibliotekschef i Timrå, Gunnar Bergsten, informationschef i Göteborg, Helena Sandblad, bibliotekarie och konsulent vid Statens kulturråd och Margareta Törngren, bibliotekarie vid Stockholms stadsbibliotek om vilket utrymme politik ska ha på bibliotek och hur det skulle främja demokratin. Flera av författarna är inne på att medborgare som är upplysta om vad som händer och sker inom politiken kan för demokratin göra stor nytta. Och för att medborgarna ska kunna vara upplysta i politiska frågor anser Hallonsten att biblioteken bör vara informationscentraler för den konkreta politiken genom att bli bättre på att lyfta fram allt material de redan har i form av böcker med politiskt innehåll och bli bättre på att visa att de har information om politiken i form av textfullmäktiges protokoll osv. (Rogestam, 1978)

I samma bok som Greider medverkar i skriver Jan Ristarp, bibliotekarie och översättare, i kapitlet ”Fria ord, råd och länkar” att de offentliga bibliotekens roll i det öppna samhället beskrivs som en huvudroll för demokratin uppbyggnad och fortlevnad och att biblioteken med rätta anses vara en av demokratin grundpelare och om bibliotekens demokratiska roll och omformande av ideal till realiteter finner sig formuleringar som ”det öppna samhällets bästa försvarare är dess kunniga informerade medborgare” för att realisera den rollen (SAB:s demokratigrupp, 2000, s.104).

Till skillnad från Hallonsten och i viss mån Greider tycker inte Ristarp att bibliotekens roll i demokratisammanhang är knuten till information kring de parlamentariska processerna. Han anser att det är en farlig inställning och att den ger uttryck för en populistisk uppfattning gällande vilken roll biblioteken ska fylla i samhället som han uttrycker det ”tillbakadragna inrättningar som kan brukas efter politikernas godtycke” (2000, s.104). Vidare skriver han att i motsats till den farliga inställningen så bör man istället se möjligheterna som biblioteken erbjuder genom all den oöverskådliga mängd information som de har och att det är den avgörande rollen för medborgarnas deltagande i det demokratiska samhället. (SAB:s demokratigrupp, 2000)

Ristarp skriver att "långt ifrån i första hand handlar sålunda denna demokratiska funktion hos biblioteken inte om just den mest iögonfallande manifestationen av demokratin, den parlamentariska processen" (SAB:s demokratigrupp, 2000, s. 105).

Vad menas då med demokrati och den parlamentariska processen? I nästa kapitel ska begreppet demokrati få en presentation utifrån de val jag gjort från en överskådlig mängd forskning och litteratur som på olika sätt studerat demokratin natur.

2.2 Demokrati

Som introduktion i ämnet demokrati har jag valt Sven O Hansson filosof, författare och professor i filosofi på KTH. Han påtalar i introduktionen till del ett "Demokratin innebörd" i antologin *Idéer om demokrati – volym 5 i Tidens idéserie* (1992) att statsskick som ansetts vara demokratiska endast funnits under två perioder om vardera ett par århundraden. Antikens Grekland är den ena och den andra är perioden som började med franska revolutionen 1789. Demokratier som idag inte skulle kallas demokratier sågs som demokratiska trots att det endast var en liten grupp av högt uppsatta män som fick vara med och styra. Främst har kvinnor ansetts vara omyndiga och det av samma skäl som barn idag inte har någon rösträtt. Hansson skriver att idén om en folkrepresentation inte hade sitt ursprung hos demokratin utan den fanns i stället i medeltida monarkiska statsskick men att folkets representanter inte var suveräna då de lydde under kungen. Att kunna förena demokratin idé att folket skulle styra sig självt med idén att folket skulle utöva inflytande genom valda representanter fanns inte långt in på 1700-talet. (Hansson, 1992)

Men 1789, skriver Hansson, kommer idéer om rösträtt för alla vuxna, män som kvinnor, och argument förs fram för ett representativt folkstyre då man anser att det är att föredra framför direkt demokrati i svåra frågor. Han beskriver att turerna har varit många när det gäller vad demokrati är och dess popularitet har gått i vågor och begreppet demokrati har haft både positiv och negativ klang och skiftande innebörd. Alla betydelsefulla politiska riktningar har sedan andra världskriget tog slut kallat sig demokratiska och Hansson uttrycker att demokrati har blivit ett honnörsord som likt frihet används av alla med omtolkningar och skiftande syften. Till det lägger han att "en del av de stater som idag kallar sig demokratiska saknar de demokratiska fri- och rättigheter (minoritetsskyddet) utan vilka ett folkstyre i modern mening inte kan finnas" (Hansson, 1992, s. 26).

I Mats Lundströms, docent och lektor i statsvetenskap vid Uppsala universitet, kapitel "Demokrati" i boken *Politisk teori* (2016) står det att läsa att det mest positivt värdeladdade ord vi har i vårt politiska språk är demokrati. Han menar att begreppet demokrati handlar om vilken definition vi utgår från och att begreppet demokrati är innebörden av ordet i ett visst språk. En vanlig definition är att demokrati är liktydigt med folkstyre. För enkel definition anser han och därför formulerar statsvetare hela tiden mer utförliga definitioner för att klargöra vad demokrati innebär. (Beckman & Mörkenstam, 2016)

Efter att ha läst Lundströms kapitel bestämde jag mig för att en av de statsvetare som han tar upp som har gjort utförligare definitioner om demokratin, Robert A. Dahl och dennes teori om demokratin innebörd, skulle vara helt avgörande för min undersökning.

Dahl är en är högt ansedd demokratiteoretiker och han har under 50 år gett ut flera böcker i ämnet. Det är hans syn på den representativa demokratin och hans klara definitioner av vad en demokrati borde kunna vara som intresserar mig. En utförligare presentation av Robert A. Dahl kommer i teoriavsnittet.

2.3 Biblioteksplaner

Något som har med politik att göra är biblioteksplanernas existens. Jag har valt ett politiskt styrande dokument till att utgöra mitt empiriska material och behöver därför ta del av de politiska intentionerna med upprättandet av biblioteksplaner. Därför har jag valt att läsa Svensk Biblioteksförnings skrift *Biblioteksplaner – en idéskrift* (2001).

Joneta Belfrage, ordförande för Svensk Biblioteksförning, skriver i förordet till skriften att Svensk Biblioteksförning definierar en biblioteksplan som ”ett politiskt förankrat styrande dokument som omfattar en analys av det samlade biblioteksbehovet i en kommun och åtgärder för hur dessa behov skall tillgodoses” (Axelsson, 2001, s.5).

I sitt kapitel ”Biblioteksplaner – till vad och för vem?” tar hon upp att biblioteksplaner är ett redskap för att ta ett samlat grepp om den splittrade biblioteksverksamheten. Hon menar att upprättande av biblioteksplaner är ett sätt att se bibliotekets roll i det demokratiska samhället och att de ska anpassas för varje enskild kommun. (Axelsson, 2001)

Vidare står det i skriften att ”varje biblioteksplan bör bygga på tre dokument och harmoniera med dessa” (Axelsson, 2001, s.11). Dokumenten som räknas upp är Unescos folkbiblioteksmanifest, Unescos skolbiblioteksmanifest och bibliotekslagen. Det står att i manifesten kan man finna stöd för biblioteksplanens uppläggning eftersom de är praktiskt inriktade och detaljrika. (Axelsson, 2011)

Lena Skoglund, länsbibliotekarie i Västra Götaland, skriver bland annat i sitt kapitel ”Biblioteksplaner behövs i en nationell bibliotekspolitik” (Axelsson 2001) att det vore rimligt ur ett demokratiskt perspektiv om staten fastställde mål som hela landet borde sträva mot. Detta för att inte skillnaderna kommunerna emellan ska bli för stora. Därför anser hon att det skulle behövs en nationell bibliotekspolitik och att lokala biblioteksplaner skulle kunna vara ett viktigt instrument för utveckling, utvärdering och dialog. (Axelsson, 2001)

Kerstin Ericsson, bibliotekschef Norrtälje kommun, skriver i kapitlet ”Biblioteksplan i Norrtälje – från ax till limpa” att folkbiblioteken i Sverige under sin framväxt i början på 1900-talet hade en central roll i bygget av den svenska demokratin. Hörnstenarna i folkbibliotekets verksamhet menar hon var att främja läskunnighet, erbjuda information och kunskap samt kulturella upplevelser genom litteratur och annan media. Hon anser dock att folkbibliotekets formella betydelse för samhällets utbildningar sedan 1970-talet har marginaliserats och konsekvensen har blivit ett splittrat nationellt bibliotekssystem såväl på statlig som kommunal nivå. Hon ser att biblioteksplaner kan vara ett verktyg för att komma till rätta med detta i ett krävande framtida samhälle med välutbildade människor och menar därför att den kommunala biblioteksverksamheten behöver samordnas och beskrivas i en biblioteksplan där tillgång och behov av bibliotek ses ur kommunmedborgarnas perspektiv. (Axelsson, 2001)

Inger Edebo Sikström, bibliotekschef Umeå kommun skriver i kapitlet ”Bibliotek 2007 – ett gränslöst samarbete” om ett projekt som är tänkt att öka tillgängligheten till bibliotekets tjänster för att kunna vara till för alla och det på lika villkor och det menar hon är en del av arbetet med biblioteksplaner. Hon anser att det handlar mycket om marknadsföring av biblioteket på bred front i regionen och att basen för den lokala kulturverksamheten i kommunerna är biblioteken. För demokratin är tillgången till biblioteksservice viktig då god läskunnighet och tillgång till information är grundläggande förutsättningar för att kunna delta i den demokratiska processen. En annan demokratisk aspekt är att det är viktigt att uppmärksamma den grupp som inte har tillgång till internet hemma. Biblioteken ska vara garanten för allas tillgång till digitala kulturupplevelser och digital information anser hon. (Axelsson, 2001)

För att säkra arbetet med en biblioteksplan som tar detta i beaktande slår hon fast att en noggrant utarbetad biblioteksplan för alla bibliotek i en kommun inte kan vara en persons verk. Någon kan ta ett initiativ till att en plan görs menar hon och planens stomme kan göras i form av en enmansutredning. Frågan kan väckas som en motion i fullmäktige, ett förslag i nämnden och leda till ett utredningsuppdrag. Oavsett hur arbetet inlemts menar Edebo Sikström, måste planen förankras hos de olika intressenterna under arbetets gång och planen måste få ett politiskt erkännande och sedan behandlas i ansvariga nämnder och tas i fullmäktige. En löpande biblioteksplan ska för att hållas aktiv följas upp och revideras. Enligt henne är nog ett biblioteksråd, bestående av olika intressenter, som utvärderar och reviderar, förmodligen det effektivaste sättet att hålla biblioteksplanens förankring levande. (Axelsson, 2001)

2.4 Disposition

Kapitel 1 består av en inledning och ett kort avsnitt om bakgrunden som ger ett avstamp kring folkbibliotek och demokrati och vad folkbiblioteken har att förhålla sig till när det kommer till styrande och icke styrande politiska dokument på nationell nivå. Här presenterar jag problemformuleringen, syftet och frågeställningar.

Kapitel 2 ger ett urval av forskning och litteratur kring mitt valda område folkbibliotek och demokrati.

Kapitel 3 redogör för min teoretiska utgångspunkt. Begreppet demokrati får en begreppslig renodling genom Robert A. Dahls kriterier för vad han anser är demokratis innebörd. Det är dessa kriterier som bygger upp min analysapparat.

Kapitel 4 presenterar den metod jag valt och hur jag gått tillväga i mitt val av empiriskt material.

Kapitel 5 är det avsnitt där mitt empiriska material bearbetas med hjälp av den teori som jag valt. Jag presenterar analysen efter de kriterier som analysapparaten är uppbyggd på.

Kapitel 6 består av diskussion och slutsatser utifrån forskningsfrågorna ihop med resultatet från kapitel 5 där jag också tar med intryck från tidigare forskning och litteratur i ämnet.

3. Teori

Min uppsats handlar om folkbibliotek och demokrati i en diskussion om folkbibliotekets uppdrag för demokratin. Därför har jag valt att ta hjälp av en statsvetenskaplig teoretiker. Kanske inte ett självklart val för biblioteks- och informationsvetenskapen men mitt val av ämne rör politiken i ett samhälle med dess organisationer och folkbiblioteket är en politiskt styrd organisation. Den teori jag anser vara relevant för min undersökning kan visa innebörden av idéerna kommuner har i sina biblioteksplaner när det gäller vad demokrati är i folkbibliotekets demokratiska uppdrag.

Jag kommer att använda mig av min valda teoretikers fem kriterier för att definiera begreppet demokrati i min analys i kapitel fem.

Den teoretiker som jag har valt för min undersökning är tidigare nämnda demokratiteoretikern Robert A. Dahl.

Robert Alan Dahl som var amerikan föddes 1915 och dog 2014. Han var professor vid Yale University och hans forskning var inriktad på demokratins teori och tillämpning. Han är en av flera demokratiteoretiker men anses vara en av de största som försökt sig på att definiera begreppet demokrati. Han har skrivit ett flertal böcker och artiklar om demokratin och dess problem och möjligheter.

En text som han skrivit och som finns med i den tidigare nämnda antologin *Idéer om demokrati* heter "Demokrati som procedur" (1992). Dahl inleder med att visa hur han ser på den demokratiska ordningen genom att konstatera att om det görs vissa minimiantaganden om mänskliga samfälligheter så måste man också acceptera rimligheten i vissa kriterier för hur en sådan samfällighet styr sig själv. Han tar upp ett problem som han anser att demokratibegreppet brottats med sedan antikens Grekland och som han tror sig ha en lösning på. Problemet han talar om och som han kallar inklusionsproblemet är vilka som ska räknas som medborgare i en stat med fullständiga och lika rättigheter. För att lösa det måste han först bestämma den proceduriella demokratins grundantaganden och kriterier. (Dahl, 1992)

Dahl skriver att han utgår från att inget system i verkligheten kommer att fullständigt leva upp till de fem kriterierna och att kriterierna utgör normer mot vilka man t ex kan jämföra olika processer för att bedöma deras relativa förtjänster enligt den proceduriella demokratins kriterier och han är medveten om att dessa inte utgör en fullständig definition på ett bra statskick eller samhälle men betonar han, kan vara avgörande för det relativa värdet hos olika politiska resonemang. (Dahl, 1992)

Dahl avslutar kapitlet med följande citat:

"ett klokt och mänskligt folk som försöker styra staten enligt den proceduriella demokratins kriterier kommer, tror jag, också att använda principerna om lika beaktande och bevisbörda för att bedöma medlemmarnas relativa kompetens att styra andra sammanslutningar. Då tror jag att många hierarkiska eller meritokratiska system måste ersättas med proceduriell demokrati" (Dahl, 1992, s.66)

Tidigare nämnda Lundström tar i sin text upp att han anser att Dahl med sina fem kriterier för demokrati gör en begreppslig renodling av vad man kan mena med demokrati och att de kan utgöra ett mått när graden av demokrati ska undersökas stater emellan. Enligt honom har ingen stat någonsin lyckats uppnå de fem kriterierna. (Beckman & Mörkenstam, 2016)

Jag har tagit fasta på det som Lundström säger om Dahls fem kriterier, att de kan förklara vad man kan mena med demokrati och det övertygade mig om att välja kriterierna som analysverktyg. Jag är medveten om att de är tänkta att definiera graden av demokrati i en stat men då Dahl själv säger att de kan vara avgörande för det relativa värdet hos olika politiska resonemang anser jag valet av teori vara relevant. Det som står skrivet i biblioteksplanerna kan tolkas som ett politiskt resonemang.

3.1 Robert Dahls fem kriterier för demokrati

Dahls fem kriterier för demokrati är politisk jämlikhet, effektiv delaktighet, upplyst kunnande, kontroll av dagordningen och inklusion.

3.1.1 Politisk jämlikhet

Politisk jämlikhet är det första kriteriet som alla förslag till procedurer måste ta hänsyn till anser Dahl och skriver att ”den politiska jämlikhetens kriterium fastslår att på beslutsstadiet har varje medborgare lika rösträtt” (Dahl, 1992, s. 37). Utifrån den tolkning jag gör av kriteriet att alla medborgare i en demokrati behandlas jämlikt då de har lika rösträtt så kommer jag söka efter uttryck i biblioteksplanerna som visar idéer om vad folkbiblioteket gör och kan göra för att alla människor ska behandlas jämlikt.

3.1.2 Effektiv delaktighet

Effektiv delaktighet är det andra kriteriet och det innebär enligt Dahl att medborgarna måste ha tillräckliga och lika möjligheter att ta upp frågor på dagordningen och ge uttryck för skälen till att man bör föredra ett resultat framför ett annat (Dahl, 1992). Här tolkar jag kriteriet att alla medborgare måste få möjligheten att vara delaktiga i det som pågår i samhället om det ska kunna kallas demokratiskt. Jag kommer därför att söka efter uttryck i biblioteksplanerna som visar idéer om vad folkbiblioteket gör och kan göra för alla medborgares möjlighet till delaktighet.

3.1.3 Upplyst kunnande

När Dahl resonerar kring det tredje kriteriet upplyst kunnande tar han upp att det vore enfaldigt att tro att inte demokrati har något att göra med upplysning då han anser att om folket ska veta vad de vill ha måste det vara upplyst och det görs med t ex utbildning och offentlig debatt. Detta kriterium innebär att olika beslutsprocedurer bör värderas för de möjligheter de ger medborgarna att bilda sig en uppfattning om mål och medel, om sig själva och andra personer. (Dahl, 1992) Min tolkning av kriteriet är att det är ytterst viktigt att alla människor har rätt till upplysning i form av utbildning, kunskap och lärande om sig själv och andra i en demokrati. Därför kommer jag att söka efter uttryck i biblioteksplanerna som visar idéer om vad folkbiblioteket gör och kan göra för folkets möjligheter till upplysning.

3.1.4 Kontroll av dagordningen

Kontroll över dagordningen är det fjärde kriteriet och det menar Dahl är kanske det kriterium som menas när man i en demokrati säger att det är folket som måste ha det sista ordet och att ett system som tillgodoser detta och de tre övriga kriterierna kan anses vara en fullständig proceduriell demokrati med avseende på folket.

Kriteriet menar han förutsätter att man kommit fram till att folket är kompetent nog att veta när beslut ska tas och inte tas, när beslut måste tas och när de måste delegera befogenheterna till någon annan. (Dahl, 1992) Detta kriterium för demokrati tolkar jag som att då finns möjligheten för människor att påverka saker och ting, vara med och bestämma helt enkelt. Jag kommer att söka efter uttryck i biblioteksplanerna som visar en idé om vad folkbiblioteket gör och kan göra för människors möjlighet att vara med och påverka.

3.1.5 Inklusion

Det femte och sista kriteriet kommer Dahl fram till är inklusion och säger att "folket måste inkludera samfällighetens alla vuxna medlemmar förutom genomresande" (Dahl, 1992, s. 62). Han skriver att definitionen av vuxen är mångtydig men att han med vuxen menar medborgare som inte har allvarliga mentala brister eller som på grund av ålder får straffmyndighet. (Dahl, 1992) Jag kommer att söka efter uttryck i biblioteksplanerna som visar idén om vad folkbiblioteket gör och kan göra för inkluderingen.

4. Metod och material

Här presenterar jag den metod jag valt och hur jag gått tillväga i mitt val av empiriskt material.

4.1 Metod – Idéanalys

Göran Bergström och Kristina Boréus, båda lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, skriver i sin bok *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (2012), att man kan betrakta texter som att de har två huvudfunktioner. Språket uttrycker för det första tankar och idéer och den som författar en text använder språket för att reflektera, uttrycka sin bild av den omgivande verkligheten eller ge uttryck för sina inre upplevelser och dessa föreställningar kommer till uttryck i texten. Denna aspekt vill de kalla textens innebördsaspekt. (Bergström & Boréus, 2012) Då jag har som syfte att undersöka idéer och hur de kommer till uttryck i biblioteksplanernas texter anser jag att innebördsaspekten av en text är aktuell för min studie.

Till skillnad från intryck eller attityder anser de att en idé kan betraktas som en tankekonstruktion med en viss stabilitet och kontinuitet och att den kan vara såväl en föreställning om verkligheten som en värdering av företeelser eller en föreställning om hur man bör handla. Med faktuelle påståenden kan föreställningar om verkligheten uttryckas. (Bergström & Boréus, 2012) Föreställningen om verkligheten, och hur den tankekonstruktionen kan uttryckas, anser jag passar min utgångspunkt för studien då den utgår från föreställningen att folkbiblioteken har ett demokratiskt uppdrag.

Den första typ av idéanalys som Bergström och Boréus tar upp är den som har ett beskrivande syfte och där utgångspunkten är att analysera förekomsten av idéer i allmänhet, i debatter eller inom något politikerområde. (Bergström & Boréus, 2012) Detta anser jag gör sig gällande för min studie då jag undersöker idéer i ett politiskt styrande dokument.

4.2 Empiriskt material

Jag har valt att hämta fyra kommunala biblioteksplaner från Kungliga bibliotekets webbsida som utgör mitt empiriska material. Antalet har jag valt utifrån att det är en kvalitativ textanalys jag vill göra då jag dels är intresserad av hur något sägs och inte hur många gånger det sägs och dels det som tidigare nämnts textens innebördsaspekt, vilka idéer som uttrycks. Jag har slumpmässigt valt Hudiksvall, Gävle, Uppsala och Stockholms biblioteksplaner för att jag inte tänker göra någon jämförelse mellan kommunernas storlek, geografiska läge eller hur sammansättningen i befolkningen ser ut då det inte är ett kriterium för min frågeställning. Alla kommuner ska upprätta en biblioteksplan och jag kunde ha valt helt andra biblioteksplaner från Kungliga bibliotekets webbsida. Biblioteksplanerna är politiskt styrande dokument som kommunerna är ålagda att upprätta och det är texten i biblioteksplanerna och inget annat som jag intresserar mig för.

Då jag är intresserad av om och i så fall hur kommunerna uttrycker folkbibliotekens demokratiska uppdrag har jag koncentrerat mig på det i biblioteksplanerna som är riktat till bibliotek i allmänhet och folkbiblioteken i synnerhet. Jag ska alltså inte göra någon jämförelse mellan kommunerna utan jag är enbart intresserad av om och i så fall hur idéerna kring folkbibliotekens demokratiska uppdrag och roll för demokratins

utveckling kommer till uttryck i de utvalda kommunernas biblioteksplaner. Biblioteksplaner är som sagt tänkta att vara vägledande i arbetet med verksamheten på biblioteken och det gäller för alla Sveriges kommuner. På Kungliga bibliotekets hemsida står det att läsa att 90 % av kommunerna har antagit en biblioteksplan i april 2018. Med några fler än en biblioteksplan att undersöka kan eventuellt möjligheten att få en varierad eller för den delen en liktydig bild ges av hur idéer kring folkbibliotekets demokratiuppdrag kommer till uttryck.

Presentation av valda biblioteksplaner:

Gävle skriver att biblioteksplanen styrs av Gävle kommuns Vision 2025 och att syftet med biblioteksplanen är att genom politiska beslut slå fast ansvarsfördelningen för de olika biblioteken och att den ska åstadkomma ett gemensamt synsätt för biblioteksverksamheten. De skriver att en totalrevidering av planen sker vart femte år. (Gävle kommun, 2013)

Hudiksvalls kommun skriver att deras biblioteksplan har som central punkt Hudiksvalls kommuns visionsarbete, berörda nämnders verksamhetsplaner, kommunens kulturpolitiska viljeriktningar samt den regionala biblioteksplanen. (Hudiksvalls kommun, 2016) Deras plan gäller perioden 2016 - 2019.

Stockholms Stad skriver att deras biblioteksplan är en plan för Stockholms bibliotek 2016-2020 och att den är ett strategiskt, övergripande dokument som innefattar folkbiblioteken inom Stockholms stadsbibliotek, biblioteken inom Kulturhuset Stadsteatern och skolbiblioteken i utbildningsförvaltningens regi och ansvar. (Stockholms stad, 2016)

Uppsala skriver att deras kommunala biblioteksplan är den första i kommunen som tas fram med utgångspunkt i den reviderade bibliotekslagen från 2013. Med den utgångspunkten vill de ge en riktning för biblioteksutvecklingen och de skriver att biblioteksplanen tar ett helhetsgrepp på biblioteksverksamheten i kommunen. (Uppsala kommun, 2017) Deras plan gäller perioden 2017 - 2020.

5. Analys

Kapitel 5 är det avsnitt där mitt empiriska material börjar bearbetas med hjälp av den teori som jag valt. Jag presenterar analysen efter de kriterier som analysapparaten är uppbyggd på: Politisk jämlikhet, effektiv delaktighet, upplyst kunnande, kontroll av dagordningen och inklusion. Tillsammans ska kriterierna ge en bild av vilka idéer om folkbibliotekets demokratiska uppdrag som kommer till uttryck i kommunala biblioteksplaner.

5.1 Politisk jämlikhet

I alla undersökta biblioteksplaner finns uttryck för vad folkbiblioteket demokratiskt bör göra när det kommer till jämlikhet som är ett av kriterierna för att en samfällighet enligt Robert Dahl ska vara demokratisk. I Uppsalas biblioteksplan från 2017 skrivs det tydligt ut att folkbiblioteket behandlar alla människor jämlikt oavsett bakgrund, ålder, etnicitet, eventuell funktionsnedsättning, religiös och politisk uppfattning. (Uppsala kommun, 2017) Det stämmer väl överens med Dahls idé om lika rösträtt eftersom det innefattar att behandlas lika oavsett bakgrund. Uppsala ger vidare uttryck för en demokratisk jämlikhetstanke när Uppsala i sin plan skriver att ” den enskilde läsaren med sina olika behov, intressen och förutsättningar står i centrum” (Uppsala kommun, 2017, s. 6).

Också Stockholm visar i sin biblioteksplan från 2016 att alla ska bli bemötta lika på folkbiblioteket då de uttrycker att ”eftersom biblioteket välkomnar alla, ska varje besökare bli sedd och välkomnad” (Stockholms stad, 2016, s. 7). Folkbibliotekets medarbetare anser de ska kunna använda sina skiftande kompetenser och egenskaper för att möta användarnas skiftande behov eftersom folkbiblioteket ska möta varje människa där hen befinner sig. (Stockholms stad, 2016)

I Gävles biblioteksplan från 2013 uttrycks liknande tankar om jämlikhet då det står att ”du är välkommen hit precis som du är! Biblioteket ska vara en demokratisk, dynamisk och inspirerande plats som ger dig kraft att växa som människa” (Gävle kommun, 2013, s. 2). Gävle skriver i sin plan att folkbibliotekets målsättning är att bidra och stimulera till jämlikhet och att de arbetar för alla individers lika värde. De skriver också att folkbiblioteket ska se över likvärdigheten av den service som folkbiblioteket ger sina användare och att det ska ske utifrån behov. (Gävle kommun, 2013)

Hudiksvall uttrycker även de i sin biblioteksplan från 2016 jämlikhetstanken då de skriver att alla som besöker folkbiblioteket ska mötas av kompetent personal som ger ett positivt, serviceinriktat och professionellt bemötande. De skriver att icke-diskriminering ska prägla folkbibliotekets arbete. (Hudiksvalls kommun, 2016)

Ett annat uttryck för jämlikhet som kommer till uttryck i planerna är likvärdig tillgång till biblioteket oavsett var i kommunen människorna bor och vistas. Uppsala skriver i sin plan att de som bor och vistas på landsbygden har samma tillgång till biblioteket som de som bor och vistas i kommunens mer tätbefolkade delar. (Uppsala kommun, 2017)

Även Hudiksvall uttrycker i sin plan vad folkbiblioteket kan göra för likvärdigheten mellan stad och land då de anser att samhällsutvecklingen idag kännetecknas av en tydlig centralisering. I biblioteksplanen uttrycker de att om landsbygden ska kunna fortsätta locka människor att bo där måste lokala mötesplatser, som folkbibliotek, säkerställas för att tillgången till samhällsinformation och digitala medier ska vara

möjlig. Detta menar de är en nödvändig förutsättning för samhällets överlevnad. (Hudiksvalls kommun, 2016)

Samma tankar om att behandla alla likvärdigt oavsett var människor bosätter sig och om samhällets överlevnad kommer till uttryck i Stockholms biblioteksplan. De skriver att ”skillnaderna mellan Stockholms olika stadsdelar ska minska” (Stockholms stad, 2016, s. 3) och att tillgången till biblioteksverksamhet ska vara likvärdig. Detta ska göras för att staden ska hållas samman. (Stockholms stad, 2016)

5.2 Effektiv delaktighet

Robert Dahls andra kriterium för att en samfällighet ska kunna ses som demokratiskt kommer till uttryck i Hudiksvalls biblioteksplan för de skriver att folkbiblioteket genom sina publika datorer eller som de kallar det medborgardatorer erbjuder tillgång till internet och samhällsinformation samt bidrar genom detta till att kommuninvånarna aktivt kan delta i den demokratiska processen.

Hudiksvall uttrycker explicit att det ligger i folkbibliotekets demokratiuppdrag att ge möjligheter till delaktighet i den digitala utvecklingen. För att detta ska bli möjligt, anser de, behöver folkbiblioteket kompetent personal, bedriva aktiv omvärldsbevakning för att stå i samklang med utvecklingen i det omgivande samhället och vara utrustade med både nödvändig och välfungerande teknisk utrustning. (Hudiksvalls kommun, 2016)

Även Gävle uttrycker i sin biblioteksplan att ambitionen finns för folkbiblioteket att stärka medborgarnas möjligheter att delta aktivt i samhällsutvecklingen i insatser som t ex för digital delaktighet genom att utveckla verksamheten. (Gävle kommun, 2013) Likaså gör Uppsala. De anser att om människor ska kunna vara delaktiga fullt ut i samhället och för att kunna följa och förstå den utveckling som sker inom forskning och vetande räcker det inte att ha ämneskunskaper utan medborgarna behöver dessutom vara digitalt kompetenta, kunna greppa sammanhang och ha faktisk tillgång till relevant utrustning. (Uppsala kommun, 2017)

Ett annat uttryck för demokratins andra kriterium enligt Dahl och därmed möjlighet till delaktighet är när Gävle skriver i sin plan att folkbibliotekets placering ska ses över i förhållande till hur Gävle utvecklas befolkningsmässigt. Det vill de göra med särskilt fokus på målgruppen barn och unga och människor med särskilda behov. För denna grupp är det särskilt viktigt att folkbiblioteket ligger nära och är en arena där alla har möjlighet att ta del av kulturupplevelser. (Gävle kommun, 2013)

Uppsala tycker att det fysiska biblioteket måste vara attraktivt, angeläget och inbjudande om människor ska välja att ta del av det. De skriver också i sin plan att ”folkbiblioteket ska verka överallt i kommunen och att biblioteket ska samverka brett i lokalsamhället för att nå målgrupper som annars inte nås i arbetet för att främja läsning” (Uppsala kommun, 2017, s. 3). Det tyder också på en tanke om delaktighet, att främja möjligheten till att människor kan ta del av det samhälle de lever och verkar i.

Gävle skriver om vikten av den lokala historien och att folkbiblioteket som åtgärd ska utveckla metoder för att stimulera intresse för den lokala historien i syfte att stärka den lokala identiteten. (Gävle kommun, 2013)

Också det är ett uttryck för möjligheten till att vara delaktig i sitt samhälle och få möjlighet att ta del och utveckla frågor och söka svar på dåtid och nutid.

Hudiksvall uttrycker samma delaktighet när de skriver att ”biblioteket kommer även fortsättningsvis att vara en naturlig plats för att utforska den lokala historien och kulturen” (Hudiksvalls kommun, 2016, s. 7).

En annan aspekt på delaktighet är språket. Att kunna det språk som talas i det samhälle man lever i eller det sammanhang man befinner sig i och att kunna förstå andra språk är att få möjlighet att vara delaktig och Hudiksvall skriver att de erbjuder medier på de språk som finns representerade bland medborgarna samt minoritetsspråken. (Hudiksvalls kommun, 2016) Även Uppsala skriver att folkbiblioteket är en ”resurs för integration i samhället för människor som är nya i Sverige och att biblioteket strävar efter att kunna tillhandahålla medier och handledning på relevanta språk utifrån den nyanländes behov” (Uppsala kommun, 2017, s. 5).

Uppdraget att lära någon läsa anser Uppsala ligga på skolan men skriver att folkbiblioteket kan fungera som ett komplement med sin kompetens kring litteratur och förmedling för olika målgrupper och att de har hjälpmedel för den som av olika skäl inte kan läsa skriven text. (Uppsala kommun, 2017) Det är att göra det möjligt att delta och är helt i linje med Dahls andra kriterium för delaktighet i ett demokratiskt samhälle.

Hudiksvall skriver att aktiviteter som folkbiblioteket har i både egen regi och i samarbete med andra, erbjuder olika kulturella och läsfrämjande aktiviteter för barn, ungdomar och vuxna. (Hudiksvalls kommun, 2016) Delaktigheten är inte helt uttalad här men möjligheten till aktiviteter som de uttrycker gör att folkbiblioteket vill ge människor en chans att delta och att det deltagandet är utvecklande både för människan och för samhället.

Uppsalas biblioteksplan ger uttryck för en annan aspekt av delaktighet när de talar om att det varit svårt för biblioteken att nå ut med vad de erbjuder. Att vara delaktiga i vad folkbiblioteket erbjuder är något som människor bestämmer över själva. De skriver att folkbiblioteket fått erfara i kontakt med medborgare att många väljer bort biblioteket därför att de har en bild av verksamheten som inte är helt uppdaterad. De skriver att

”det är väl känt för de allra flesta att bibliotek lånar ut böcker. Däremot är det mindre känt att biblioteken till exempel har en rik programverksamhet, ger stöd till människor som vill lära sig mer om digitala tjänster och att biblioteket erbjuder olika typer av medier och tjänster för språkträning både på svenska och på andra språk” (Uppsala kommun, 2017, s.14).

Som ett svar på detta skriver de att bibliotekets roll kunde vara tydligare och att kännedom om vad folkbiblioteket kan göra för delaktigheten behöver spridas. (Uppsala kommun, 2017) Uppsala ger uttryck för det som är viktigt att befästa i en demokrati utifrån Dahls andra kriterium att ge möjlighet till deltagande och i detta fall att nå ut med sin verksamhet.

Stockholm talar också om bristen på deltagande och skriver i sin biblioteksplan att folkbiblioteket ska arbeta målmedvetet för att vara angeläget för alla stockholmare, oavsett läsvana, deltagande i samhället eller kunskaper i svenska. De anser att folkbiblioteket ska möta stockholmarna, även de som inte själva tar kontakt med biblioteket. (Stockholms stad, 2016)

De skriver att folkbibliotekets verksamhet ska formas genom användarnas deltagande och att synlighet, rörlighet och deltagande är prioriterade områden. De vill nå människor som står långt från läsning eller delaktighet i samhället. (Stockholms stad, 2016)

Uppsala skriver i sin biblioteksplan att man har en klar bild av vad folkbiblioteket gör för människors delaktighet, och tar man del av folkbiblioteket och dess verksamhet så öppnas dörrar till nya världar och perspektiv och det oavsett om man tar del av det fysiska biblioteket, det mobila eller över nätet. (Uppsala Kommun, 2017)

5.3 Upplyst kunnande

Robert Dahls tredje kriterium uttrycker Hudiksvall i sin biblioteksplan när de skriver att folkbiblioteket och andra bibliotek digitaliseras alltmer och befinner sig idag i en situation där den traditionella boken ställs mot ett allt större utbud av digitaliserade media. De skriver att oavsett om information erbjuds i digitala eller i mer traditionella former så kvarstår bibliotekens betydelse som informationscentrum och mötesplats för kunskapande och bildning. Biblioteksplanen uttrycker att en av folkbibliotekens viktigaste uppgift är att främja demokratin genom att tillgodose människors behov av kunskaper och information. (Hudiksvalls kommun, 2016) Enligt Dahl är det av yttersta vikt att folket är upplyst och Hudiksvall ger explicit uttryck för det när de uttrycker att människors behov av kunskap och information är något som folkbiblioteket har som sin viktigaste uppgift att uppfylla för att främja demokratin.

I avsnittet om visioner står det i Hudiksvalls biblioteksplan att folkbiblioteket är naturlig mötesplats för medborgarnas lärande och bildning med ett varierat utbud av olika medier och de skriver att folkbiblioteket fungerar genom sin verksamhet även som informations- och kunskapscentra. De skriver att ett fokusområde är att höja utbildningsnivån och att folkbiblioteket arbetar aktivt för att öka medborgarnas digitala kompetens. (Hudiksvalls kommun, 2016)

Hudiksvall fortsätter med att skriva i sin biblioteksplan att

”bibliotekens roll som litteratur- och kunskapsförmedlare och mötesplatser blir allt viktigare och att biblioteket också blir en garant för allsidig information och ett viktigt stöd för att kunna värdera och kritiskt granska den ständigt växande informationsmängd som vi idag har att orientera oss i. Denna fria tillgång till information och kunskap med stöd och vägledning är själva grunden för en fungerande demokrati” (Hudiksvalls kommun, 2016, s. 9).

De resonerar helt i linje med Robert Dahl om vikten av ett upplyst folk för demokratin.

Även Gävle resonerar i Dahls anda om vikten av utbildning när de uttrycker i sin biblioteksplan att folkbiblioteket spelar en viktig roll för att höja utbildningsnivån i kommunen och att folkbiblioteket ska skapa en tydlig och modern profil över sin verksamhet och förtydliga folkbibliotekets demokratiska och kulturella roll. (Gävle kommun, 2013) Med det uttrycker de explicit vad folkbiblioteket ska göra för upplysningen och detta med tanke på deras demokratiska roll.

Stockholm uttrycker också i sin biblioteksplan kriteriet för upplyst kunnande genom att beskriva att ”folkbiblioteken i Stockholm fokuserar på att stimulera läslust, bildning och demokratiska samtal” (Stockholms stad, 2016, s. 2).

De uttrycker också att ett demokratiskt samhälle förutsätter ett bildat folk. (Stockholms stad, 2016) Stockholm för ett resonemang i sin biblioteksplan som är helt i linje med det som Dahl menar är nödvändigt för ett demokratiskt samhälle.

Stockholm fortsätter sitt resonemang med att uttrycka att ”biblioteket är språkets, den fria litteraturens, bildningens och demokratins bastion. Här kan stockholmarna odla sitt inre, hitta nya stigar och fördjupa sig i miljoner nya världar. Här är världen större” (Stockholms stad, 2016, s. 4). Stockholms biblioteksplan uttrycker att litteratur är berättande utan gränser och att i Stockholms bibliotek finns det nya, det äldre, det smala, det populära, det kontroversiella och det tillrättalagda och att biblioteket inte dömer men att det tar upp, lyfter fram, problematiserar och rekommenderar.

Biblioteksplanen anser att samtalet om litteraturen är lika viktigt som litteraturen i sig. (Stockholms stad, 2016) Med det öppnar den upp för det som Dahl önskar i sitt tredje kriterium för demokrati att människor får möjligheter att bilda sig en uppfattning om mål och medel och att förstå sig själv och andra.

Stockholm fortsätter med att ge uttryck för vikten av upplysning då de skriver i sin biblioteksplan att bildning är långt mer än kunskap och vetenskap och att i Stockholms bibliotek finns möjlighet till bildning, informationsinhämtning och källkritik och de skriver att demokrati är bibliotekets fundament då biblioteket tar ställning för demokrati, yttrandefrihet och fri åsiktsbildning och upplyst kunnande kommer även till uttryck i biblioteksplanen då de menar att det på biblioteket förs samtal med bredd och djup om de frågor som berör i samhället och att biblioteket även tar sig an sådant som anses obekvämt och kontroversiellt. (Stockholms stad, 2016)

I Uppsalas biblioteksplan återfinns också uttryck i linje med Dahls tredje kriterium då de skriver att ”biblioteken är en viktig stomme för en stark och livskraftig demokrati som främjar läsande och med rötter i folkbildningen arbetar de med livslångt lärande, språkutveckling och kunskapsförmedling och präglas av mod, bildning och nytänkande” (Uppsala kommun, 2017, s. 3). De uttrycker att språket bygger vår kunskap om världen och om oss själva och pekar därför ut vikten av att prioritera och samverka kring utvecklingen av barns och ungas förutsättningar att erövra sitt språk. (Uppsala kommun, 2017) De skriver att folkbibliotekets kärnuppdrag i deras kommun är att främja lärande, intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning. De trycker starkt på rätten för människor att bilda sig och de skriver att deras fokus för folkbibliotekets verksamhet är alla människors rätt att skaffa sig kunskap och att folkbiblioteket kan se till att det sker på ett fritt och allsidigt sätt. Uppsala skriver i sin biblioteksplan att ”biblioteket stödjer och uppmuntrar människor att investera i kunskap och stärker på det sättet både enskilda människors och samhällets utveckling” (Uppsala kommun, 2017, s.7). De fångar hela tanken Dahl har med sitt tredje kriterium för demokrati i sitt resonemang.

5.4 Kontroll av dagordningen

Robert Dahls fjärde kriterium kommer till uttryck i Uppsalas biblioteksplan då de visar att de tar användarnas kompetens på allvar och därmed lyssnar på vad de kräver för förändringar.

De skriver att

”teknik och digitala tjänster är en bärande del i de fysiska biblioteken. När tekniken utvecklas förväntar sig många användare att biblioteken ligger i framkant. Det ställer krav på biblioteken

att snabbt ställa om till och introducera tekniska lösningar som underlättar informationssökning, läsning och lärande” (Uppsala kommun, 2017, s. 8).

Den tanken utvecklas med att de skriver att användarnas krav på snabb och enkel service ökar kontinuerligt och att de digitala tjänsterna måste utvecklas och förbättras i samma takt för att användarna ska fortsätta vara nöjda. (Uppsala kommun, 2017) De skriver att kvaliteten på den basservice som många förknippar med folkbiblioteket ska behållas och utvecklas kontinuerligt och att de samtidigt behöver föra fram den betydligt bredare verksamheten för människor så att de kan vara med och styra hur biblioteket arbetar. (Uppsala kommun, 2017) De tillstår att de behöver bli bättre på att visa människor att de kan vara med och styra sina bibliotek och det resonemanget återfinns i Hudiksvalls biblioteksplan.

Hudiksvall skriver att ”biblioteken kommer i allt större utsträckning behöva vara lyhörda för medborgarnas önskemål och intressen” (Hudiksvalls kommun, 2016, s. 7). Det är möjligen något de inte har behövt tänka på tidigare men att den tanke de har nu ligger i linje med Dahls fjärde kriterium för demokrati. En demokrati som utgår från att folket är kompetent nog att fatta beslut helt i linje med Dahls tankar.

I Gävles biblioteksplan finns inget konkret som uttrycker en tilltro till människors kompetens att få det sista ordet. De uttrycker i sin biblioteksplan att förändringar pågår som påverkar biblioteksverksamheten vad gäller teknik och utbud och att det förutsätter att folkbiblioteket anpassar sig till dessa samhällsförändringar. Kan tolkas som att människor sedda som grupp nämns implicit att de påverkar folkbiblioteket i Gävle kommun. (Gävle kommun, 2013) Men kanske inte ändå för när det kommer till kompetens och vem som ska driva utvecklingen menar de att det är organisationen för användarnas bästa. De skriver att

”det är angeläget att Gävles bibliotek är aktiva och drivande i lokala, regionala, nationella och internationella biblioteksfrågor så att biblioteket utvecklas i takt med samhällsförändringar. Detta är en förutsättning för att bibehålla den kompetens som behövs för en organisation i samklang med användarnas behov” (Gävle kommun, 2013, s. 6).

Ingenting som är i linje med Dahls fjärde kriterium för demokrati kommer till uttryck i Gävle kommuns biblioteksplan utifrån min tolkning.

Stockholm däremot satsar inte bara på den egna verksamheten utan ger uttryck för vikten av att lita till folkets kompetens genom att stå till buds med verktyg som ger människor möjlighet att använda språket för att påverka samhället och de skriver att det är en av stockholmsbibliotekens främsta uppgift. (Stockholms stad, 2016) De skriver dessutom att ” biblioteket är användarnas och utvecklas av användarna och att interaktion med stockholmarna styr bibliotekens utveckling och att det finns goda möjligheter för användarna att ta egna initiativ” (Stockholms stad, 2016, s. 6). Att de skriver i biblioteksplanen att folkbiblioteket ska känna sina användare väl genom att låta användarna påverka verksamheten är helt i linje med vad Dahl anser är demokratins fjärde kriterium.

5.5 Inklusion

När det kommer till Dahls femte och sista kriterium för en samfällighet att vara demokratisk är Stockholms stad kort och koncis med att konstatera att folkbiblioteket finns för alla. (Stockholms stad, 2016)

Gävle skriver att folkbiblioteket är öppet för alla och att det är en ledande informationsresurs för kommunens alla individer. Ytterligare ett uttryck för inklusion ger de när de i sin plan skriver att medie- och programutbudet ska ha en god kvalitet och utformas så att det blir angeläget för alla invånare. (Gävle kommun, 2013)

Vidare skriver Gävle i sin biblioteksplan att ”alla bibliotek ska bidra till att stärka barns och ungas personlighetsutveckling, liksom deras utveckling till aktiva, demokratiska samhällsmedborgare” (Gävle kommun, 2013, s.7). Det tar Dahls femte kriterium ett steg längre när barnen inkluderas.

Även Hudiksvall tar kriteriet ett steg längre när de uttrycker att folkbiblioteket fortsättningsvis ska vara en självklar fysisk och digital mötesplats för medborgare i alla åldrar. De skriver i sin plan att folkbiblioteket är en verksamhet som är till för alla som bor i, arbetar i eller besöker kommunen. (Hudiksvalls kommun, 2017)

Uppsala skriver att ”folkbiblioteken har i uppdrag att finnas till för alla och är en resurs för integration i samhället för människor som är nya i Sverige” (Uppsala kommun, 2017, s. 5). De ger uttryck för kriteriet inklusion när de skriver att folkbiblioteket ska ta sig an människor med olika djup i sin läsning, allt från små barn, vuxna analfabeter, nybörjarläsare till avancerade läsare och hjälpa personer med funktionsnedsättning, med bristande språkkunskaper eller med kort utbildning. (Uppsala kommun, 2016) De uttrycker också kriteriet inklusion när de skriver att folkbiblioteket vill kunna möta olika människor med skiftande behov parallellt och sida vid sida i samma lokal, att folkbiblioteket är tillgängligt för människor med fysisk eller kognitiv funktionsnedsättning och återigen tas kriteriet för inklusion ett steg längre när de skriver i sin biblioteksplan att folkbibliotekets prioritering av barn och unga är synlig i biblioteksrummet. (Uppsala kommun, 2017)

5.6 Konklusion

Sammanfattningsvis för hela analysen kan jag slå fast att i Gävle, Hudiksvalls, Stockholms och Uppsalas biblioteksplan kommer idéer om folkbibliotekets demokratiska uppdrag till uttryck. När det kommer till jämlikhet uttrycker kommunerna i sina biblioteksplaner att folkbiblioteket behandlar alla människor jämlikt och att alla är välkomna precis som de är på folkbiblioteket. Delaktighet uttrycks i biblioteksplanerna genom att folkbiblioteket arbetar för att alla ska kunna ta del av samhället, vara delaktiga i den digitala utvecklingen och nå alla, även de som av olika anledningar inte kan eller vill vara delaktiga.

Upplyst kunnande genom lärande och bildning uttrycker alla biblioteksplanerna att folkbiblioteket arbetar för. Den digitala kompetensen ska höjas, utbildningsnivån ska höjas och folkbibliotekets viktigaste uppgift är att tillgodose människors behov av kunskap och information. När det gäller kontroll av dagordningen uttrycker tre biblioteksplaner att folkbiblioteket arbetar för människors möjlighet att få vara med och påverka och uttrycker en tillit när det kommer till människors kompetens att fatta beslut. Alla biblioteksplaner uttrycker idén om inklusion. Folkbiblioteket är till för alla och barnen är i fokus för att tidigt bli medvetna och aktiva medborgare i en demokrati.

Robert Dahl (1992) har för stater givit kriterier för en demokratis innebörd och dem har jag använt för analysen. Jag kan konstatera att alla utom en av de analyserade biblioteksplanerna uppfyller Dahls fem kriterier. Det är en biblioteksplan där inget uttryck för kontroll av dagordning har kunnat utrönas. Jag kan också konstatera att

biblioteksplanerna tar Dahls kriterium för inklusion och därmed hans idé om demokratins innebörd ett steg längre då det kommer till uttryck att folkbiblioteket utöver alla vuxna medborgare boendes i staten inkluderar alla människor i alla åldrar och med olika förutsättningar.

Resultatet av analysen ska vidare diskuteras och dras slutsatser kring i efterföljande kapitel.

6. Diskussion och slutsatser

I detta kapitel görs en återkoppling till studiens problemformulering som presenterades i avsnitt 1.2, syfte och frågeställningar i avsnitt 1.3, tidigare forskning och litteraturgenomgång i kapitel 2, teorin som presenterades i kapitel 3 och resultatet som framkommit genom analysen i föregående kapitel.

6.1 Folkbibliotekets demokratiska uppdrag

De uttryck som kom fram i analysen överensstämmer på det stora hela med det som kommer till uttryck i tidigare forskning och litteratur när det gäller vad som anses vara folkbibliotekets demokratiuppdrag. I analysen fann jag när det kommer till politisk jämlikhet att alla biblioteksplaner i min undersökning uttrycker att folkbiblioteket arbetar och verkar för jämlikhet i den meningen att folket ska behandlas jämlikt för alla människor är lika mycket värda.

Mera specifikt uttrycker en biblioteksplan att folkbibliotekets demokratiuppdrag är att behandla alla människor jämlikt oavsett bakgrund, ålder, etnicitet, eventuell funktionsnedsättning, religiös och politisk uppfattning. Demokratiuppdraget innebär att alla ska bli bemötta lika på folkbiblioteket för människor är välkomna oavsett vilka de är. Biblioteksplanerna jag analyserat ger uttryck för att folkbibliotekets demokratiuppdrag är att bidra och stimulera till jämlikhet och att arbeta för alla individers lika värde. En biblioteksplan uttrycker explicit att icke-diskriminering ska präglade folkbibliotekets arbete. Åström (2012) fann i sin studie att bibliotekspersonalen anser att jämlikhet är att bemöta alla lika på folkbiblioteket. Det kan konstateras att hennes respondenter inställning överensstämmer med det jag funnit i biblioteksplanerna.

Att ge likvärdig service och likvärdig tillgång till biblioteksverksamhet är också ett uttryck för att behandla människor jämlikt. Det innebär att folkbiblioteket ska finnas där människor finns och möta allas olika behov. Åsikten i *Biblioteksplaner – en idéskrift* (Axelsson, 2001) är att det i arbetet med en biblioteksplan ska framgå att man vill öka tillgängligheten till bibliotekets tjänster för att kunna vara till för alla och det på lika villkor, är helt i linje med det jag fann uttryck för om folkbibliotekets arbete för jämlikhet i mitt empiriska material.

Uttryck för folkbibliotekets demokratiuppdrag när det kommer till delaktighet fann jag hos alla biblioteksplaner i undersökningen och att många av idéerna kring delaktighet gäller att ge möjlighet till digital delaktighet och information. Det innebär att folkbiblioteket ska erbjuda tillgång till internet och samhällsinformation. Genom det bidrar de till att kommuninvånarna aktivt kan delta i den demokratiska processen som en av biblioteksplanerna explicit uttrycker det.

I *Biblioteksplaner – en idéskrift* (Axelsson, 2001) uttrycks liknande tankar när det kommer till arbetet kring att upprätta biblioteksplaner och ambitionen med folkbibliotekets demokratiuppdrag när man anser att basen för den lokala kulturverksamheten i kommunerna är biblioteken och att det för demokratin är viktigt med tillgången till biblioteksservice eftersom god läskunnighet och tillgång till information är grundläggande förutsättningar för att kunna delta i den demokratiska processen. Ristarp har också tillgången till information som en viktig aspekt på delaktighet då han anser att biblioteken ska bli sedda för den möjlighet som biblioteken erbjuder genom all den oöverskådliga mängd information som de har. Han har kommit

fram till att det är den avgörande rollen för medborgarnas deltagande i det demokratiska samhället. (SAB:s demokratigrupp, 2000)

Ytterligare en demokratisk aspekt som är i relation med *Biblioteksplaner – en idéskrift* (Axelsson, 2001) är när den säger att det är viktigt att uppmärksamma den grupp som inte har tillgång till internet hemma. Åsikten är den att folkbiblioteket är en garant för allas tillgång till digitala kulturupplevelser och digital information. Det visar min analys av biblioteksplanerna att det har man tagit fasta på och ser som ett viktigt demokratiuppdrag för folkbiblioteket.

I analysen fann jag när det kommer till upplyst kunnande att alla biblioteksplaner i min undersökning uttrycker att folkbiblioteket arbetar och verkar för att medborgarna ska få möjlighet att bilda sig och bli upplysta. Det som kommer till uttryck är folkbibliotekets betydelse som informationscentrum och mötesplats för kunskap och bildning och ett område som de fokuserar på är att höja utbildningsnivån. Upplyst kunnande uttrycks vidare genom att folkbiblioteket erbjuder ett berättande utan gränser, samtal som förs med bredd och djup, den fria litteraturen, att bildning är långt mer än kunskap och vetenskap och att folkbibliotekets kärnuppdrag är att främja lärande, intresse för bildning, upplysning, utbildning och forskning. Fokus för folkbibliotekets verksamhet är alla människors rätt att skaffa sig kunskap.

Vikten av utbildning framstår som väldigt tydlig när biblioteksplanerna uttrycker att folkbiblioteket spelar en viktig roll för att höja utbildningsnivån i kommunen och att folkbiblioteket ska skapa en tydlig och modern profil över sin verksamhet och förtydliga folkbibliotekets demokratiska och kulturella roll. Med det uttrycker biblioteksplanerna explicit vad folkbiblioteket ska göra för upplysningen och att detta med tanke på deras demokratiska uppdrag.

Relationen mellan det jag kommit fram till i analysen och tidigare forskning och litteratur vad gäller upplysning är att flera av författarna är inne på att medborgare som är upplysta om vad som händer och sker inom politiken kan för demokratin göra stor nytta. För att medborgarna ska kunna vara upplysta i politiska frågor anser t ex Hallonsten att biblioteken bör vara informationscentraler för den konkreta politiken genom att bli bättre på att lyfta fram allt material de redan har i form av böcker med politiskt innehåll och bli bättre på att visa att de har information om politiken i form av t ex fullmäktiges protokoll. (Rogestam, 1978)

I biblioteksplanerna i min studie går man inte så långt som Hallonsten förespråkar men uttrycker att folkbiblioteket ska vara en plats för demokratiska samtal och samtal med bredd och djup som berör samhället. Det tolkar jag som en mjukare inställning till det politiska. Greider (SAB:s demokratigrupp, 2000) är inne på att uppdraget är tillhandahållande av skönlitteratur eftersom läsandet är bra för demokratin och det ger biblioteksplanerna uttryck för. En biblioteksplan i studien uttrycker att folkbiblioteket är en viktig stomme för en stark och livskraftig demokrati som främjar läsandet.

I analysen fann jag när det kommer till kontroll av dagordningen att alla biblioteksplaner utom en ger uttryck för att man litar på medborgarna och användarnas kompetens. I biblioteksplanerna ges uttryck för vad kommunerna anser är folkbibliotekets demokratiuppdrag genom att de satsar inte bara på den egna verksamheten utan ger uttryck för vikten av att lita till folkets kompetens genom att stå till buds med verktyg som ger människor möjlighet att använda språket för att påverka samhället och att det är en av folkbibliotekets främsta uppgifter. Det kommer till uttryck

att folkbiblioteket är användarnas och utvecklas av användarna och att interaktion, som en biblioteksplan uttrycker det, med användarna styr bibliotekens utveckling och att det finns goda möjligheter för användarna att ta egna initiativ.

Relationen mellan det jag funnit i min analys och det som en av författarna i *Biblioteksplaner – en idéskrift* (Axelsson, 2001) förespråkar vad gäller kontroll av dagordningen är synen på biblioteksplaner som ett verktyg för att komma till rätta med detta i ett krävande framtida samhälle med välutbildade människor som förväntas ställa krav. Och en annan att man behöver se saker ur medborgarnas perspektiv och därför ska formulera sig utifrån ett användarperspektiv. Den kommunala biblioteksverksamheten behöver samordnas och beskrivas i en biblioteksplan där tillgång och behov av bibliotek ses ur kommunmedborgarnas perspektiv. Biblioteksplanerna jag tagit del av har gått längre än så anser jag då de verkligen verkar ha ambitionen med folkbiblioteket att dess utveckling ska styras av användare.

I analysen fann jag när det kommer till inklusion att alla biblioteksplaner ger uttryck för att folkbiblioteket är till för alla utan urskiljning.

De ger uttryck för vad de menar är folkbibliotekets demokratiska uppdrag när det kommer till inklusion när de skriver att folkbiblioteket ska ta sig an människor med olika djup i sin läsning, allt från små barn, vuxna analfabeter, nybörjarläsare till avancerade läsare och hjälpa personer med funktionsnedsättning, med bristande språkkunskaper eller med kort utbildning. Jag tycker också att de uttrycker inklusion när de skriver att folkbiblioteket vill kunna möta olika människor med skiftande behov parallellt och sida vid sida i samma lokal. Jag har funnit att biblioteksplanerna tar kriteriet för inklusion ett steg längre än vad Dahl (1992) gör när de inkluderar alla människor och när de uttrycker att folkbibliotekets prioritering av barn och unga är synlig i biblioteksrummet och att deras uppdrag är att se till att barnen växer upp till demokratiska samhällsmedborgare. När det kommer till barn och unga tycker jag att relationen mellan det jag funnit i min analys och tidigare forskning och litteratur vad gäller inklusion överensstämmer väl då t ex Åström (2012) fann att respondenterna i hennes studie anser att för demokratins skull måste man börja med barnen, skola in dem i demokratin. Hon fann också i sin studie att tanken hos respondenterna är den att på folkbiblioteket ska det finnas något för alla och att folkbiblioteket ska vara till för alla. Biblioteksplanerna jag analyserat uttrycker just detta.

Slutsatsen är att jag genom att ta hjälp av Robert Dahls (1992) fem kriterier för demokratins innebörd anser mig ha uppnått mitt syfte då jag funnit idéer för folkbibliotekets demokratiska uppdrag i de utvalda biblioteksplanerna. Jag är medveten om att detta bara är ett sätt att ta reda på hur folkbibliotekets demokratiska uppdrag kommer till uttryck i politiskt styrande dokument. Det går naturligtvis att göra undersökningar där andra inriktningar av textanalys används och andra val av teorier och analysverktyg görs.

6.2 Demokratins innebörd

Om demokratins innebörd kom Åström (2012) fram till i sin analys att trots att demokratiuppdraget inte är tydligt uttalat i styrdokumentet bär bibliotekspersonalen traditionen som ett svar på demokratins framväxt. Hon fann att folkbildningsidealet och vad det demokratiska uppdraget är praktiskt i verksamheten beror nog på hur man definierar demokrati och demokratiuppdraget. Hennes känsla är att de demokratiska

värden hennes respondenter vill värna om inte riktigt är samma sak som demokratiska värden i fråga om statsskick utan de handlar om mänskliga rättigheter, jämlikhet, yttrandefrihet och mångfald. (Åström, 2012) Hennes respondenter vittnade om att demokratiuppdraget inte finns nertecknat utan är mer av en tradition och det hon kunde urskilja under intervjuerna var sju områden som hennes respondenter såg som demokratiuppdragets innehåll. Områdena hon fann var tillgänglighet, mångfald, barn och ungdom, jämlikhet, folkbildning, gratisprincipen och kulturhistoria. (Åström, 2012)

Jag vill påstå utifrån den hjälp jag fått av Robert Dahls (1992) kriterier för demokratins innebörd och som kan användas för att mäta graden av demokrati i en stat att det hennes respondenter praktiskt efterlever kan sägas ha demokratiska värden. Med hans hjälp visar det sig att jag fann det hon funnit som kan vara demokratiska värden eller innebörden av demokrati som t ex folkbildning, tillgänglighet, det jag kallar delaktighet och jämlikhet. Man kan se på dessa idéer som likvärdiga och praktisk, tradition och teori har mötts genom Dahls innebörd av demokrati.

I min undersökning av biblioteksplanerna har det visats sig att idéerna om folkbibliotekets demokratiska uppdrag tar innebörden av demokrati ett steg längre när det kommer till vilka som inkluderas än vad stater gjort och gör idag. Hansson (1992) tar i sin text upp om demokratins innebörd att demokratier som idag inte skulle kallas demokratier sågs som demokratiska. Han skriver att dåtidens demokrati var förbehållen en liten grupp högt uppsatta män som fick vara med och styra för de ansågs kompetenta. I dag ses inte längre kvinnor som inkompetenta utan de får vara med och styra och har rösträtt men inte barn för nu är det dem som anses vara inkompetenta och har därmed inte någon rösträtt. Robert Dahl förklarar sin syn på vad han ser som en vuxen person och det är enligt honom en medborgare som inte har allvarliga mentala brister eller som på grund av ålder får strafflindring och hans femte kriterium för att en stat ska vara demokratisk inbegriper endast vuxna medborgare. (Dahl, 1992)

Genom sitt sätt att se på sina användare tar folkbiblioteket genom sitt demokratiska uppdrag demokratin ett steg längre som det kommer till uttryck i de biblioteksplaner jag analyserat. Det som kommer till uttryck är att folkbiblioteket finns för alla oavsett vilket epitet man tillskriver människorna, besökare, barn, vuxen, invånare, medborgare och så vidare. Konkret ger en biblioteksplan uttryck för kriteriet inklusion när de skriver att folkbiblioteket ska ta sig an människor med olika djup i sin läsning, allt från små barn, vuxna analfabeter, nybörjarläsare till avancerade läsare och hjälpa personer med funktionsnedsättning, med bristande språkkunskaper eller med kort utbildning. (Uppsala kommun, 2016) Det visar att de tar inkluderingen ett steg längre och därmed också i detta fall innebörden av begreppet demokrati än vad Dahls femte kriterium gör.

Det som skiljer idén om demokratins innebörd hos en stat, vem som är en fullvärdig medborgare av en stat, och den idé man har om folkbibliotekets demokratiuppdrag i biblioteksplanerna jag valt att undersöka är att alla människor räknas som kompetenta och fullvärdiga medborgare på folkbiblioteket. Jag tolkar det som att i de undersökta biblioteksplanerna kommer Robert Dahls (1992) övertygelse fram att ett mänskligt och klokt folk som försöker styra staten också använder principerna i andra sammanslutningar. När det kommer till biblioteksplanerna jag analyserat kan det sägas att det görs med råge. För den demokratiska staten kanske det inte borde vara så långt till att vidareutveckla demokratiska idéer eftersom idéerna på politisk lokal nivå när det kommer till inkludering redan finns för folkbiblioteket.

Ulvede och Willstedt (2006) fann i sin studie att begreppet demokrati aldrig riktigt definierades i deras empiriska material och de kom fram till att det är upp till läsaren att ha en förståelse om begreppet. Det är med hjälp av Robert Dahls (1992) kriterier för demokratins innebörd som jag funnit idéer om vad folkbiblioteket gör och kan göra för demokratin. Den som läser de biblioteksplaner som jag analyserat kan finna några ställen där texten uttrycker vad biblioteksplanen anser vara demokratins innebörd men i övrigt uttrycks inte vad demokrati är explicit.

En förklaring till vagheten eller avsaknad av definition kan vara det som Hansson beskriver att turerna har varit många när det gäller vad demokrati är, att demokratins popularitet har gått i vågor och att begreppet demokrati har haft både positiv och negativ klang och skiftande innebörd. (Hansson, 1992) Lundström (Beckman & Mörkenstam, 2016) är inne på, att begreppet demokrati handlar om vilken definition vi utgår från och att begreppet demokrati är innebörden av ordet i ett visst språk. Utifrån det tolkar jag att läsaren av biblioteksplanerna förstår att det som kommer till uttryck i biblioteksplanen speglar idéerna om vad demokrati är i Sverige.

Frenanders (2012) text om svensk folkbibliotekspolitik kan tolkas som att demokrati har getts en positiv klang i Sverige. Han skriver att staten hade vitala intressen av att folkbiblioteken fungerade väl eftersom det varit en angelägenhet för demokratin. Det tillsammans med att han omtalar att privatekonomin inte skulle styra möjligheten till bildning och Unescos krav på fullgod utbildning för att demokratin ska kunna utvecklas och att medborgare har fri- och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information är i paritet med det som Robert Dahl (1992) ser som demokratiskt. Det visar att mycket av resonemangen kring vad demokrati är i svensk bibliotekspolitik, är det som Dahl ser som nödvändigt för att en stat ska kunna kalla sig demokratisk. Det som Unesco (2000) och Frenander (2012) är inne på visar biblioteksplanerna jag undersökt då de uttrycker vikten av bildat folk och möjligheterna folkbiblioteket kan ge.

Sverige ser sig självt som ett demokratiskt land och biblioteksplanerna är politiska styrdokument framtagna utifrån Sveriges definition av demokratins innebörd. Men det är inget jag kunde utgå ifrån utan biblioteksplanernas idéer om folkbibliotekets demokratiska uppdrag har kunnat utrönas med hjälp av Robert Dahls (1992) definition på vad demokratins innebörd kan vara och därmed få en begreppslig renodling av vad man kan mena med demokrati.

Ulvede och Willstedt (2006) konstaterade att om det finns forskare, utredare och grupper som anser att folkbiblioteket har en demokratisk uppgift bör man ta reda på om demokratin lyfts fram i politiska dokument och vad demokrati är. Det är precis vad jag gjort och det var mitt syfte med studien. Det har jag försökt göra med hjälp av Robert Dahl (1992) och hans fem kriterier för demokratins innebörd och jag tycker att den teori jag ansåg vara relevant för min undersökning har kunnat visa innebörden i idéerna som kommuner har i sina biblioteksplaner när det kommer till vad demokrati är i folkbibliotekets demokratiska uppdrag.

Avslutningsvis konstaterar jag att folkbiblioteket som det uttrycks i biblioteksplanerna i stort sett lever upp till Robert Dahls (1992) fem kriterier för demokrati. På grund av det och Dahls eget resonemang, då han anser att inget system i verkligheten fullständigt kommer leva upp till de fem kriterierna, vill jag inte dra för höga växlar på resultatet men ändå konstatera att det borde vara mycket gott för ett samhälle att folkbiblioteket gör och vill göra ett arbete för demokratin. Det kommer till uttryck i biblioteksplanerna

att folkbiblioteket har ett demokratiskt uppdrag och att det därmed också på politiskt lokal nivå finns en idé om folkbibliotekets roll för demokratin som det gör i den allmänt vedertagna idén i samhället att folkbiblioteket har ett demokratiskt uppdrag. Med det i åtanke kan det kanske sägas att folkbiblioteket kan vara en av demokratins verkliga stöttepelare.

Käll- och litteraturförteckning

- Axelsson, P. (Red.). (2001). *Biblioteksplaner – en idéskrift*. Stockholm: Svensk Biblioteksförning.
- Beckman, L. & Mörkenstam, U. (2016). *Politisk teori*. (2., [utök.] uppl.) Stockholm: Liber.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2012). Idé- och ideologianalys. Ingår i *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Red. Göran Bergström & Kristina Boréus. Lund: Studentlitteratur.
- Bibliotekslag: SFS 2013:801 (2013) Stockholm: Fritzes.
- Dahl, R. (1992). Demokrati som procedur. Ingår i *Idéer om demokrati – volym 5 i Tidens idéserie*. Stockholm: Tidens förlag.
- Frenander, A. & Lindberg, J. (Red.). (2012). *Styra eller stödja? Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.
- Gävle kommun. (2013). Biblioteksplan 2025. Inbjudan till Gävle bibliotek. Hämtad 19 mars, 2018, från <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2016/02/21-G%C3%A4vle-2025-Biblioteksplan.pdf>
- Hansson, S. O. (1992). Demokrati som procedur. Ingår i *Idéer om demokrati – volym 5 i Tidens idéserie*. Stockholm: Tidens förlag.
- Hudiksvalls kommun. (2016). Biblioteksplan 2016-2019. Hämtad den 21 mars, 2018 från <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2017/04/21-Hudiksvall-2016-2019-Biblioteksplan.pdf>
- Kungliga biblioteket. Nationell biblioteksstrategi (2017). *Den femte statsmakten: bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. [Stockholm]: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.
- Rogestam, C. (Red.). (1978). *Behövs biblioteket för demokratin? Fem inlägg om kommunal information*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Stockholms stad. (2016). Här är världen större: Biblioteksplan för Stockholms bibliotek 2016-2020. Hämtad 22 mars, 2018, från <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2017/02/01-Stockholm-2016-2020-Biblioteksplan.pdf>
- Svenska unescorådet (2000). Folkbiblioteksmanifestet, Skolbiblioteksmanifestet. Stockholm: Svenska unescorådet.
- SAB:s demokratigrupp (2000) *Bibliotek – mötesplats i tid och rum: en bok om demokrati* (2000). Lund: Bibliotekstjänst i samarbete med SAB:s demokratigrupp.
- Uppsala kommun. (2017). Biblioteksplan för Uppsala kommun. Hämtad 20 mars, 2018, från <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2018/02/03-Uppsala-2017-2020-Biblioteksplan.pdf>

Ulvede, R. & Willstedt, T. (2006). *Demokratin och folkbiblioteket, folkbiblioteket och demokratin. Hur demokrati, offentlighet och information omnämns i kulturpolitiska dokument från 1990-talet.* (Examensarbete, Högskolan i Borås)

Åström, J. (2012). *Folkbibliotekens demokratiuppdrag. Hur ser de biblioteksanställda på det demokratiska uppdraget?* (Examensarbete, Högskolan i Borås)